

[บทที่ 2]

ชีวิตและความตายในทัศนะของผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ตามลำพัง : การวิเคราะห์ เชิงปรัชญา

Life and Death from the Perspective of Elderly Living Alone : A Philosophical analysis

ชวณนธ์ กาญจนสุวรรณ¹ *
Chawanon Kanchanasuwan

รับบทความ 1 พฤษภาคม 2566
แก้ไขบทความ 17 พฤษภาคม 2566
ตอบรับบทความ 18 พฤษภาคม 2566

1

อาจารย์, วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง
248 ม.2 ถ.ลำปาง-เชียงใหม่ ต.ปงยางคก อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง 52190
College of Interdisciplinary Studies
248 Lampang-ChiangMai Road, PongYangkhok, HangChat, Lampang, 52190, Thailand

*

Corresponding author, e-mail: ck_phil@tu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชีวิตและความตายในทัศนะของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง โดยอาศัยมโนทัศน์เชิงปรัชญามาเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) ที่อาศัยอยู่ตามลำพัง ในพื้นที่เขตเมือง (กรุงเทพมหานครและปทุมธานี) และเขตชนบท (หนองบัวลำภู) รวม 6 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ผลการศึกษาพบว่า ชีวิตในทัศนะของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังมองว่าชีวิตวางอยู่บนกฎแห่งกรรม และชีวิตคือการต่อสู้ดิ้นรน ส่วนความตายในทัศนะของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังมองว่าความตายเป็นสัจธรรมของชีวิตที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้และพร้อมเผชิญหน้ากับความตายที่จะเกิดขึ้น ผู้สูงอายุมีความหวังในโลกหน้า คือ ส่วนใหญ่อยากเกิดในครอบครัวที่ดี ที่มีคนเลี้ยงดูในบ้านปลายของชีวิต และบางส่วนปรารถนาอยู่ในร่มกาสาวพัสตร์เพื่อค้นพบความสงบสุขที่แท้จริง อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้สูงอายุจะดำเนินชีวิตอยู่ในสถานการณ์ที่ยากลำบากภายใต้ข้อจำกัดในชีวิต แต่ผู้สูงอายุก็ต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด โดยเลือกที่จะก้าวข้ามข้อจำกัดในชีวิตและกำหนดชีวิตด้วยตนเอง สอดคล้องกับอัตถิภาวนิยม (Existentialism) ของ ฌอง-ปอล ซาทร์ (Jean-Paul Sartre) ที่ว่ามนุษย์มีเสรีภาพในการเลือกดำเนินชีวิตอย่างที่ตนเองต้องการจะเป็นได้อย่างแท้จริง และการตระหนักถึงความตายทำให้เห็นความหมายของการมีชีวิตอยู่

คำสำคัญ: ชีวิต ความตาย ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง ปรัชญา

Abstract

This study adopted a philosophical perspective to investigate the perspective of elderly people living alone regarding life and death. The study employed qualitative research and purposive sampling to identify six key informants who were aged 60 years and above and resided in urban (Bangkok and Pathum Thani) and rural (Nong Bua Lamphu province) areas of Thailand. Semi-structured in-depth interviews were utilized to collect the data on the participants' experiences. The findings indicated that the elderly conceived life as a struggle shaped by destiny. They also acknowledged death as an inevitable facet of existence that must be confronted and could not be avoided. Regarding the afterlife, most of them expressed a desire for a family that was prosperous and to be surrounded by loved ones during their final days. For some, achieving true inner peace came in the form of ordination and pursuing the study of Buddhist Dharma. Despite the challenges of living alone, the elderly continued to struggle and overcome the limitations to determine their own path. This was consistent with Sartre's philosophy of existentialism, which asserts that humans are free to determine their own life, and awareness of one's own mortality could facilitate a deeper understanding of the meaning of life.

Keywords: life, death, elderly living alone, philosophy

บทนำ

ปัจจุบันโครงสร้างประชากรโลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางการแพทย์และมีการสร้างเสริมสุขภาพอนามัยที่ดีมีการป้องกันโรคที่มีประสิทธิภาพทำให้ประชากรมีแนวโน้มอายุยืนยาวขึ้น ข้อมูลจากเวทีเสวนา “นโยบายและการจัดการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย” ในวันที่ 8 กันยายน 2563 (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2563) ชี้ให้เห็นว่า ในปี 2576 หรืออีก 10 ปีข้างหน้าจากปีปัจจุบัน (พ.ศ. 2566) สัดส่วนประชากรสูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) ของไทยจะมีมากถึงร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งถือเป็น “สังคมสูงอายุระดับสุดยอด” (super-aged society) อันหมายถึง สังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด หรือประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมีมากกว่าร้อยละ 20 (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2563, น. 15) มีการคาดการณ์ว่าในปี 2583 จำนวนผู้สูงอายุไทยจะเพิ่มจาก 12.5 ล้านคนในปี 2564 เป็น 20.5 ล้านคนในปี 2583 คิดเป็นร้อยละ 31.4 ของประชากรไทยทั้งหมด โดยในปีเดียวกันนี้ ประชากรวัยเด็ก (อายุ 0-14 ปี) จะมีเพียง 8.4 ล้านคน หรือ คิดเป็นร้อยละ 12.8 ของประชากรทั้งหมด (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2565, น. 39) จำนวนประชากรวัยเด็กที่ลดน้อยลงกระทบต่อความสามารถของครัวเรือน และ/หรือศักยภาพคนวัยแรงงานในการดูแลและสนับสนุนผู้สูงอายุอย่างชัดเจน

ข้อมูลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2564) ชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยมีแนวโน้มดัชนีการสูงอายุในช่วงเวลา 20 ปีเพิ่มสูงขึ้นเกือบ 6 เท่าตัว โดยในช่วงปี 2537-2560 มีค่าดัชนีการสูงอายุต่ำกว่า 100 แสดงว่าจำนวนประชากรสูงอายุนี้น้อยกว่าจำนวนประชากรเด็ก แต่ในปี 2564 ดัชนีการสูงอายุมีค่าเท่ากับ 120.5 หมายความว่า มีประชากรวัยสูงอายุ 120.5 คน ต่อประชากรวัยเด็ก 100 คน อีกทั้งอัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ (สะท้อนภาระการเลี้ยงดูผู้สูงอายุของประชากรวัยทำงาน) ของประเทศไทย

มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2537 มีอัตราส่วนพึงพิงวัยสูงอายุเท่ากับ 10.7 (ประชากรวัยแรงงาน 100 คน รับภาระเลี้ยงดูผู้สูงอายุประมาณ 11 คน) ในขณะที่ปี 2564 อัตราส่วนพึงพิงวัยสูงอายุเพิ่มสูงเป็น 30.5 หรือหมายความว่า ประชากรวัยแรงงาน 100 คน ต้องรับภาระเลี้ยงดูผู้สูงอายุประมาณ 31 คน นอกจากนี้เมื่อพิจารณาอัตราเกื้อหนุนซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่แสดงถึงจำนวนประชากรวัยแรงงานที่จะสามารถให้การเกื้อหนุนผู้สูงอายุ 1 คน พบว่า อัตราส่วนเกื้อหนุนมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2537 อัตราส่วนเกื้อหนุนเท่ากับ 9.3 ลดลงเป็น 3.3 ในปี 2564 กล่าวได้ว่าผู้สูงอายุ 1 คนมีประชากรวัยแรงงานที่ให้การเกื้อหนุนประมาณ 3 คนเท่านั้น

นอกจากนี้ข้อมูลการสำรวจแหล่งรายได้หลักของผู้สูงอายุจากบุตรเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนศักยภาพที่จำกัดของประชากรวัยแรงงานในการเกื้อกูลผู้สูงอายุ โดยในปี 2550 ผู้สูงอายุไทยได้รับการหนุนเสริมด้านรายได้จากบุตรร้อยละ 52.3 และลดลงเป็นร้อยละ 40.1 และร้อยละ 34.9 ในปี 2554 และปี 2560 ตามลำดับ (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561, น.55) นอกจากนี้ร้อยละของการอาศัยอยู่ตามลำพังของผู้สูงอายุก็มีเพิ่มสูงขึ้น การสำรวจในปี 2564 แสดงข้อมูลว่าสัดส่วนของผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวตามลำพังในครัวเรือนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเพิ่มจากร้อยละ 3.6 ในปี 2537 เป็นร้อยละ 12.0 ในปี 2564 หรือราว 1.6 ล้านคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564) จากปรากฏการณ์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าดัชนีการสูงอายุและอัตราส่วนพึงพิงสูงอายุนั้นสูงขึ้น ในขณะที่อัตราส่วนเกื้อหนุนนั้นมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง สะท้อนให้เห็นภาวะสังคมสูงวัยของประเทศไทยได้อย่างชัดเจนและทำให้ผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวตามลำพังมีเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย

การอยู่ตามลำพังของผู้สูงอายุ ถือเป็นความเปราะบางอย่างหนึ่งของชีวิตวัยสูงอายุ ทั้งนี้ภาวะเปราะบาง (Vulnerability) หมายถึง สถานการณ์ที่การะบุคคลมีความหนักอึ้งเมื่อเปรียบเทียบกับความสามารถของบุคคลในการแบกรับ (Klerk, 2004 อ้างถึงในภาพร ชัยวรรณ, 2548, น.2) ความเปราะบางสะท้อนโอกาสเสี่ยงต่อการได้รับ

ความเสียหาย/ผลเชิงลบในการดำเนินชีวิต ผู้สูงอายุเผชิญกับความเปราะบางใน 3 มิติหลัก ได้แก่ 1) ด้านประชากรและสังคม เช่น ใช้ชีวิตตามลำพัง ไม่มีบุตรเกื้อหนุน ขาดเครือข่ายที่จะช่วยเหลือเมื่อต้องการ 2) ด้านเศรษฐกิจ เช่น ยากจน ไม่สามารถทำงานได้ และ 3) ด้านสุขภาพ เช่น ความเจ็บป่วย ความสามารถที่จำกัดในการช่วยเหลือตนเอง/การเคลื่อนไหว (Hermalin and Ofstedal, 2003 อ้างถึงใน นภาพร โชยวรรณ, 2548, น. 2) อาจกล่าวได้ว่าประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุที่ใช้ชีวิตอยู่ตามลำพัง ถือเป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษา เนื่องจากแม้ว่าชีวิตของผู้สูงอายุเหล่านี้จะใช้ชีวิตอยู่ในสถานการณที่เต็มไปด้วยความเสี่ยง หรือความเปราะบางแต่ก็ยังคงดำรงชีวิตอยู่ได้ ในมุมมองเชิงปรัชญาฌอง-ปอล ซาร์ตร์ (Jean-Paul Sartre, 1905-1980) นักปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism) ที่ให้ความสำคัญของการมีอยู่ของมนุษย์มีทัศนะว่ามนุษย์คือเสรีภาพ (Man is free.) มนุษย์กับเสรีภาพไม่สามารถแยกออกจากกันได้ มนุษย์เป็นผู้เลือกกำหนดชีวิตด้วยตนเอง หากมีสิ่งใดมากำหนดชีวิตมนุษย์ไม่ ดังที่ซาร์ตร์ (อ้างถึงในวิทย์ วิศทเวทย์, 2537, น 155) ได้กล่าวว่า

มนุษย์มิใช่อะไรอื่นนอกจากผลผลิตที่เขาสร้างขึ้นให้แก่ตนเอง นั่นคือหลักข้อแรกของเอ็กซิสเทนเซียลิสต์...คำกล่าวนี้นี้ได้หมายความว่าคนอื่น นอกจากว่ามนุษย์มีศักดิ์ศรีที่ยิ่งใหญ่มากกว่าก้อนหินหรือโต๊ะ มันหมายความว่ามนุษย์มีอยู่ก่อน กล่าวคือเริ่มแรกก็มีมนุษย์อยู่ก่อนแล้วจากนั้นก็หมุนไปสู่นานาค เขาเป็นสิ่งที่รู้สำนึกตัวเองและวาดภาพตัวเองในอนาคตได้ มนุษย์คือรูปแบบของความรู้สึกตัวตลอดเวลา เขาไม่ใช่ตะไคร่น้ำหรือยยะ หรือดอกไม้ ไม่มีอะไรมีอยู่ก่อนแบบแผนอันนี้ ไม่มีอะไรในสวรรค์ มนุษย์จะต้องเป็นสิ่งที่เขาวาดเองให้เป็น...

แม้ว่าการเลือกดังกล่าวมีโอกาสมืออุปสรรคที่เกิดมาพร้อมกับการเลือก แต่มนุษย์ก็ใช้เสรีภาพที่จะเลือกภายใต้ข้อจำกัดอยู่ แม้ว่าจะไม่ใช่เสรีภาพที่จะต้อง

ประสบผลสำเร็จในทุกครั้งที่ตนได้ตัดสินใจเลือกก็ตาม นอกจากนั้นมนุษย์ยังได้ตระหนักว่าสักวันหนึ่งเขาจะไม่มีอยู่หรือเขาจะต้องตาย อย่างไรก็ตามความตายกลับเปิดโอกาสให้เราเห็นคุณค่าของการมีชีวิตอยู่ ซึ่งขณะที่ยังมีชีวิตอยู่มนุษย์จึงต้องใช้เสรีภาพในการเลือกดำเนินชีวิตอย่างที่ตนต้องการจะเป็นอย่างแท้จริง

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยที่เข้าสู่สังคมสูงวัย (Ageing Society) โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาชีวิตและความตายของผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพัง โดยนำมโนทัศน์เชิงปรัชญามาเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ชีวิตมาอย่างยาวนาน การศึกษาทัศนคติที่มีต่อชีวิตและความตายของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังทำให้มีโอกาสในการเรียนรู้และทำความเข้าใจชีวิตของมนุษย์ให้หลากหลายมุมมองมากยิ่งขึ้นอันจะมีประโยชน์ต่อคนรุ่นถัดไป นอกจากนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังสามารถนำผลการวิจัยที่ได้รับไปกำหนดแผนนโยบายเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมสูงวัยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาชีวิตและความตายในทัศนะของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง โดยอาศัยมโนทัศน์ทางปรัชญาเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้มีขอบเขตเชิงเนื้อหามุ่งศึกษาชีวิตของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง โดยศึกษาถึงการดำรงชีวิตและทัศนคติต่อชีวิตของผู้สูงอายุ ส่วนการศึกษาทัศนคติต่อความตายนั้น เป็นการศึกษาถึงทัศนคติที่มีต่อความตายและโลกหน้าของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง โดยใช้มโนทัศน์เชิงปรัชญา คือ แนวคิดอภิปรัชญาของ ฌอง-ปอล ซาทร์ เป็นกรอบในการวิเคราะห์หลัก เพื่อทำความเข้าใจทัศนคติที่มีต่อชีวิตและความตาย

ของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ส่วนขอบเขตเชิงพื้นที่ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) ที่อาศัยอยู่ตามลำพังในพื้นที่เขตเมืองจำนวน 3 คน ได้แก่ ผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล (ปทุมธานี) และในเขตพื้นที่ชนบท จำนวน 3 คน ได้แก่ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังในจังหวัดหนองบัวลำภู รวมทั้งสิ้น 6 คน

ทบทวนงานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ว่าด้วยความหมายของผู้สูงอายุและภาวะสังคมสูงวัย เพื่อให้เกิดความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับความหมายของคำว่าผู้สูงอายุและภาวะสังคมสูงวัย 2) แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาอัตถิภาวนิยม ซึ่งเป็นนโทัศน์เชิงปรัชญาที่ใช้ในการวิเคราะห์และทำความเข้าใจชีวิตและทัศนะต่อความตายของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง และ 3) การทบทวนงานศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุและความตาย เพื่อให้เห็นภาพรวมของประเด็นที่มีการศึกษาแล้ว

1. ว่าด้วยความหมายของผู้สูงอายุและภาวะสังคมสูงวัย (Ageing Society)

แม้ว่าการนิยามว่าผู้สูงอายุคือใคร โดยทั่วไปจะเน้นการนิยามตามเกณฑ์ของอายุเป็นหลัก เช่น ในกรณีของประเทศที่พัฒนาแล้ว ผู้สูงอายุ หมายถึง ประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย , 2565, น.18) ในขณะที่ประเทศไทย พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ได้ให้นิยามความหมายของผู้สูงอายุว่า หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และสัญชาติไทย พร้อมทั้งแบ่งผู้สูงอายุไว้เป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) กลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น คือ กลุ่มผู้มีอายุ 60-69 ปี 2) กลุ่มผู้สูงอายุวัยกลาง คือ กลุ่มที่มีอายุ 70-79 ปี และ 3) ผู้สูงอายุวัยปลาย คือ ผู้มีอายุ 80 ปีขึ้นไป (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย , 2565, น.18) การนิยามว่าผู้สูงอายุคือใครผ่านเกณฑ์อายุถือเป็นการนิยามที่เป็นสากล สามารถระบุตัวเลขได้ชัดเจน จึงเป็นเกณฑ์ที่ถูกใช้อย่างแพร่หลายโดยเฉพาะในบริบทของกฎหมายและนโยบายต่าง ๆ ของภาครัฐ

อย่างไรก็ตามในมุมมองเชิงสังคมพบว่า การนิยามผู้สูงอายุและความสูงอายุมีการพิจารณาในหลายลักษณะ เป็นต้นว่า นักพฤฒาวิทยา (Gerontologists) ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาความสูงวัยไว้ 4 ลักษณะ ได้แก่ อายุขัย การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ และความสูงวัยทางสังคม เช่น การเลื่อนสถานะจากแม่ไปเป็นยาย (จุฑามณี สมบูรณ์สิทธิ์, 2547) นอกจากนี้ในบางสำนักความคิด อาทิ ทฤษฎีปรากฏการณ์นิยมพยายามทำความเข้าใจว่ากระบวนการเข้าสู่ความสูงอายุของปัจเจกบุคคลนั้นถูกสร้างขึ้นจากการนิยามทางสังคม (Social Definitions) และโครงสร้างสังคม (Social Structures) ในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับมหภาค (เป็นการพิจารณาอิทธิพลของรัฐและเศรษฐกิจที่มีต่อเงื่อนไขและประสบการณ์ของผู้สูงอายุ) ระดับกลาง (Meso level) (ปัจเจกบุคคลเป็นผู้กระทำทางสังคมต่าง ๆ ผ่านกระบวนการและโครงสร้างทางสังคมในระดับองค์กรและสถาบัน อันจะนำไปสู่การสร้างโลกและสังคมในชีวิตประจำวันของพวกเขาเอง) และระดับจุลภาค (ปัจเจกบุคคลสามารถเป็นผู้กระทำที่สร้างโลกขึ้นมาผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน) กล่าวได้ว่าพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลผลิตสร้างความจริง (Reality) ที่ซึ่งในทางกลับกันก็เป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ชีวิตของมนุษย์ด้วย ในแง่นี้หมายความว่าความจริงทางสังคม (Social Reality) เปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเวลา ตามสถานการณ์ชีวิต และตามบทบาททางสังคมในชีวิตมนุษย์ (Phillipson and Baars, 2007)

ในแง่ภาพรวมและ/หรือภาวะของสังคม วรเวศม์ สุวรรณระดา (2559, น.16) ให้ทัศนะว่าคำว่า “สังคมผู้สูงอายุ” มีความหมายค่อนข้างแคบเพราะสื่อความหมายว่าเป็นสังคมของผู้สูงอายุ แต่คำว่า “สังคมสูงวัย” (Aging Society) เป็นคำที่สะท้อนลักษณะของสังคมโดยภาพรวมที่เต็มไปด้วยผู้สูงอายุและสะท้อนความเป็นพลวัตของสังคมที่จะสูงวัยไปอย่างต่อเนื่อง ไม่ได้มีจุดสิ้นสุด ณ จุดใดจุดหนึ่ง ในขณะที่นายแพทย์บรรลุ ศิริพานิช ได้อ้างถึงข้อเขียนของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่ให้ทัศนะว่า คำว่า “อายุ” เป็นภาษาบาลีหมายถึงพลังส่งต่อหล่อเลี้ยงชีวิต และ “วัย” หมายถึงความเสื่อม

ความโถม จึงเสนอใช้คำว่า “สังคมสูงอายุ” เพื่อหมายถึงสังคมที่สูงด้วยพลังสืบทอดหล่อเลี้ยงชีวิต ไม่ใช่คำว่า “สังคมสูงวัย” เพราะมีความหมายสื่อไปในทางลบว่าเป็นสังคมที่สูงด้วยความเสื่อมโทรม (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2565, น.18) แม้ว่าข้อเสนอต่อการเรียกภาวะสังคมที่มีสัดส่วนประชากรสูงอายุนั้นมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องของอาจารย์วรเวศม์ และนายแพทย์บรรลุจะเล็ดขัดแย้งกัน แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดจะเห็นว่าผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 2 ท่านมีจุดเน้นที่ต่างกันโดยอาจารย์วรเวศม์เน้นให้เห็นสถานะในภาพรวมของสังคมที่มีลักษณะต่อเนื่อง ไม่หยุดนิ่ง ในขณะที่นายแพทย์บรรลุเน้นให้เกิดความเข้าใจหรือเกิดความเข้าใจเชิงบวกต่อภาวะสังคมที่ประชากรสูงอายุนี้อาจมีมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อลดอคติที่เกิดขึ้นต่อผู้สูงอายุ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากข้อเสนอของนายแพทย์บรรลุ ในรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย ปี 2564 ได้จำแนกภาวะสังคมสูงวัยเป็น 3 สภาวะหลัก (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2565, น. 19) ได้แก่ สังคมสูงอายุ (Aged Society) หมายถึง สังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด (หรือประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 7) สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Complete-aged Society) หมายถึง สังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด (หรือประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 14) สังคมสูงอายุระดับสุดยอด (Super-aged Society) หมายถึง สังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด (หรือประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20)

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ได้ยึดนิยามความหมายของผู้สูงอายุตามเกณฑ์อายุตามที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ที่กำหนดให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และยึดตามข้อเสนอของอาจารย์วรเวศม์ โดยเรียกชื่อสภาวะสังคมที่มีสัดส่วนของประชากรสูงอายุสูงขึ้นไปอย่างต่อเนื่องว่าเป็น “ภาวะสังคมสูงวัย” โดยใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Ageing Society โดยเป็นการสื่อถึงความเป็นพลวัตของสังคมโดยไม่ตีความว่าเป็นสภาวะแห่งความเสื่อม เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความสับสนกับการนิยาม

สภาวะสังคมสูงวัยตามเกณฑ์สัดส่วนของประชากรสูงอายุที่มีการจำแนกเป็น 3 สภาวะหลัก ได้แก่ สังคมสูงอายุ (Aged Society) สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Complete-aged Society) และสังคมสูงอายุระดับสุดยอด (Super-aged Society)

2. แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาอัตถิภาวนิยม

ฌอง-ปอล ซาทร์ นักอัตถิภาวนิยมชาวฝรั่งเศส เห็นว่ามนุษย์คือเสรีภาพ (Man is free.) มนุษย์กับเสรีภาพไม่อาจแยกจากกันได้ มนุษย์เป็นผู้เลือกกำหนดชีวิตด้วยตนเอง หากสิ่งใดมากำหนดชีวิตมนุษย์ไม่ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่ามนุษย์จะเป็นอิสระจนสามารถเลือกกระทำของตนเองอย่างไม่มีข้อจำกัด แต่การเลือกดังกล่าวมีโอกาสดังกล่าวจะมีอุปสรรคถึงแม้จะเป็นอุปสรรคที่เกิดพร้อมกับการเลือก ด้วยเหตุดังกล่าว เสรีภาพของบุคคลจึงกลายเป็นเสรีภาพที่จะเลือกแต่ไม่ใช่เสรีภาพที่จะต้องประสบผลสำเร็จในทุกสิ่งที่ตนได้ตัดสินใจเลือก การมีอยู่ของบุคคลจึงมีโอกาสดังกล่าวจะพบความขัดแย้งระหว่างความเป็นไปได้กับสภาวะข้อเท็จจริง (ปานทิพย์ ศุภนคร, 2551, น. 99)

มนุษย์ได้ตระหนักว่าสักวันหนึ่งเขาจะไม่มีอยู่หรือเขาจะต้องตาย มนุษย์มีอยู่เพื่อความตาย แม้ว่าเขาจะไม่เลือกความตายแต่ความตายก็ต้องมีขึ้น ความตายเป็นสิ่งที่แน่นอนและไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นความตายเป็นข้อจำกัดอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ความตายทำให้เกิดความกลัวและทำให้เกิดความรู้สึกท้อแท้ พวกเขาจึงไม่ยอมรับความตายโดยตรงไปตรงมาและอำพรางความจริงเกี่ยวกับความตายด้วยคำพูดที่ดูสวยหรู เช่น เมื่อตายแล้วไปสู่สรวงสวรรค์ ไปสู่สุคติ เป็นต้น ดังนั้นความตายทำให้การใช้เสรีภาพในการดำเนินชีวิตและการมีอยู่ของมนุษย์จบสิ้นลง อย่างไรก็ดีตามอัตถิภาวนิยมมีความเห็นว่ามนุษย์ไม่ควรท้อแท้กับข้อจำกัดต่าง ๆ แม้ว่าสักวันหนึ่งมนุษย์จะต้องเผชิญกับความตาย มนุษย์ควรตระหนักถึงเสรีภาพและการสร้างสรรค์ของตนเองเสมอที่ถือว่าเป็นหน้าที่ที่ตนจะต้องตัดสินใจเลือกให้กับตนเองขณะที่มีชีวิตอยู่ (วรรณวิสาข์ ไชยโย, 2558, น. 216-217) ซาทร์กล่าวว่าในความเป็นจริงของชีวิตว่ามนุษย์ต้องเผชิญกับความตาย ความตายคือปรากฏการณ์เฉพาะของมนุษย์ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์สุดท้ายของชีวิตทั้ง ๆ

ที่ยังมีชีวิตอยู่ ความตายได้สร้างความหมายของชีวิตเหมือนกับโน้ตดนตรีตัวสุดท้ายที่ทำให้รู้ความหมายของเพลง (Sartre, 1967, p. 681 อ้างในกจิต พุโตปิง, 2555, น. 14)

อัตถิภาวนิยมอธิบายชีวิตกับความตายว่ามีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ ความตายเป็นความจริงของชีวิตที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ มนุษย์จึงต้องตระหนักว่าความตายเป็นความตายของตนในวันหนึ่ง เมื่อเราจะต้องมีอยู่เพื่อความตาย ความตายคือความหมายของชีวิต (อัตถิภาวะ) ขณะดำรงอยู่ในห้วงเวลาที่ยังมีอยู่ ความสัมพันธ์ของชีวิตและความตายคือข้อจำกัดของอัตถิภาวะ ที่ทำให้มนุษย์ต้องให้ความหมายกับสิ่งอื่น ๆ มนุษย์มีความผูกพันใกล้ชิดกับโลกของตน โดยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกเป็นไปตามเจตนารมณ์ของมนุษย์ การมีอยู่กับเสรีภาพเป็นเรื่องเดียวกันหรือมนุษย์มีอยู่ มนุษย์ก็มีเสรีภาพ เสรีภาพจึงไม่อาจแยกจากความเป็นมนุษย์ มนุษย์สามารถสร้างความหมายและคุณค่าของชีวิตให้เป็นดังที่เขาคิด และเมื่อมนุษย์เป็นผู้กำหนดทุกอย่างให้กับตัวเองจึงต้องยอมรับผลของการกระทำทุกอย่างของตนโดยไม่สามารถส่งมอบให้ใครได้เลย ดังนั้นการมีอยู่ของมนุษย์เกิดจากการตระหนักถึงความเป็นจริงที่แต่ละบุคคลได้เลือกให้ความหมายและสร้างคุณค่าจากการเลือกตัดสินใจของตนเอง (วรรณวิสาข์ ไชโย, 2558, น. 217)

3. งานศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุและความตาย

ในหัวข้อนี้เป็นการสืบค้นเบื้องต้นเพื่อให้เห็นภาพรวมของงานศึกษาและการอธิบายถึงผู้สูงอายุและความตาย โดยใช้คำสำคัญในการสืบค้น 2 คำหลัก คือ ผู้สูงอายุกับความตาย ที่ปรากฏอยู่ในชื่อเรื่อง/ชื่อบทความเป็นหลัก และทำการคัดงานศึกษาที่เน้นการศึกษาทางการแพทย์และโรคเพียงอย่างเดียวออก เป็นการสืบค้นในโปรแกรมค้นหา (Search Engine) หลัก คือ Google Scholar อันเป็นแหล่งรวมของบทความทางวิชาการจากหลากหลายแหล่ง ไม่ว่าจะเป็นวารสารทางวิชาการ งานศึกษาวิจัย โดยกำหนดขอบเขตงานศึกษาภาษาไทยที่เผยแพร่ระหว่างปี 2550-ปัจจุบัน (2566) โดยสามารถแบ่งกลุ่มงานศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุและความตายได้เป็น 4 กลุ่มประเด็นหลัก ดังนี้

1) งานศึกษาที่มุ่งค้นหาสาเหตุและ/หรือเปรียบเทียบสาเหตุแห่งการตายตามปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนว่า การตายของผู้สูงอายุในประเทศไทยมีความแตกต่างกันตามแหล่งที่อยู่ในภูมิภาค เพศ สถานภาพสมรส ภาวะพึ่งพา และภาวะโรคหัวใจและหลอดเลือด (ปีพม่า ว่าพัฒนวงศ์ และคณะ, 2551)

2) งานศึกษาที่มุ่งเน้นการเตรียมพร้อมเข้าสู่การตายดี การตายสงบ ที่ชี้ให้เห็นว่า มุมมองต่อการตายอย่างสงบของผู้สูงอายุนั้นเป็นการตายที่ไม่เจ็บปวด ไม่ทุกข์ทรมาน ไม่ถูกทอดทิ้งให้โดดเดี่ยว ส่วนการตายที่โรงพยาบาลนั้นมองว่าเป็นการตายที่เชื่อมั่นว่าจะได้รับการช่วยเหลืออย่างดีที่สุดแล้ว สภาพของผู้เสียชีวิตจะได้รับการปกป้องดูแลอย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (พิสิษฐ์ พิริยาพรณ และคณะ, 2560) ทั้งนี้งานศึกษาหลายเรื่อง ชี้ให้เห็นว่าความเชื่อทางศาสนามีความสัมพันธ์กับการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมในการเตรียมตัวก่อนตาย โดยปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเตรียมตัวก่อนตายของผู้สูงอายุ คือ ความเชื่อทางศาสนาเกี่ยวกับความตาย การรับรู้ภาวะสุขภาพ การสนับสนุนทางสังคม และความวิตกกังวลเกี่ยวกับความตาย (พระชาย อภินันโท, 2562) โดยหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและความตาย ประกอบด้วยชั้น 5 กรรมนิยาม ไตรลักษณ์ หลักอแปมาทธรรม โพชฌงค์ 7 หลักมรณสติ หลักสติปัฏฐาน ทานและพรหมวิหาร 4 ส่วนรูปแบบการพัฒนาจิตของผู้สูงอายุตามแนววิถีพุทธเพื่อเตรียมความพร้อมในการเผชิญความตายอย่างสงบ ได้แก่ การเจริญมรณสติ การเจริญสมาธิ การภาวนาทองเลน การภาวนาโพชะ การนอนผ่อนคลาย การถวายสังฆทาน การเขียนพินัยกรรมชีวิต การเขียนความในใจถึงผู้ล่วงลับ และการนำทางสู่สุคติเพื่อการจากไปอย่างสงบและมีสติ (พระมหาสุพร รกขิตธโม และเบญจมาศ สุวรรณวงศ์, 2563) ผู้สูงอายุเชื่อว่าตายไปแล้วมีเงื่อนไขมาจากการปฏิบัติตนก่อนตาย อาทิ การทำบุญ ผู้สูงอายุมีการเตรียมตัวก่อนตายโดยการยอมรับปรากฏการณ์ของชีวิตเกี่ยวกับการตั้งอยู่ดับไปตามหลักศาสนาพุทธ (दनัยชัยนันท์ สังขทรัพย์, 2565)

3) งานศึกษาเกี่ยวกับมุมมองต่อความตายและความหมายของชีวิตของผู้สูงอายุ ในมติปรัชญา พบว่า การรับรู้ความตายของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับชีวิตที่มีความหมายของผู้สูงอายุ การรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของผู้สูงอายุถูกรับรู้ผ่าน 4 มุมมองหลัก ได้แก่ 1) ความต้องการมีสุขภาพที่แข็งแรง 2) การตระหนักเห็นคุณค่าในตนเอง 3) การยึดหลักศาสนาเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจ และ 4) ความพึงพอใจในชีวิต (วรรณวิสาข์ ไชโย, 2562) ผู้สูงอายุส่วนใหญ่รับรู้ว่าการตายเป็นเรื่องธรรมชาติที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เป็นการสิ้นอายุขัย พันทุกข์ หมดเวรหมดกรรม (พิลิสฐ์ ปริยาพรรณ และคณะ, 2560)

4) งานศึกษาเกี่ยวกับความกลัวตายของผู้สูงอายุ เช่น ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรู้สึกลัวตายของผู้สูงอายุโรคเรื้อรังที่อาศัยอยู่ตามลำพัง พบว่า ผู้สูงอายุมีความรู้สึกลัวตายในระดับมาก เช่น ไม่สบายใจที่ต้องไปร่วมงานศพผู้อื่น ไม่สบายใจเมื่อต้องฟังผู้อื่นพูดเกี่ยวกับความตาย การพบเห็นภาวะใกล้ตายของบุคคลอื่น ทำให้กลัว ทั้งนี้ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรู้สึกลัวตายของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย รายได้ การศึกษา มีความสัมพันธ์เชิงลบกับความรู้สึกลัวตาย ส่วนการสนับสนุนทางสังคมโดยรวม การสนับสนุนด้านวัตถุสิ่งของ และการสนับสนุนด้านการประเมินค่า มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้สึกลัวตาย (ผจงจิต ไกรถาวร, 2563)

จากการสำรวจเบื้องต้นดังกล่าวมาแล้ว พบว่าประเด็นที่ศึกษาเกี่ยวกับการตายดี การตายสงบ และการเตรียมความพร้อมเข้าสู่การตายดี เป็นประเด็นที่ค่อนข้างมีการศึกษาที่มากกว่าประเด็นที่มุ่งเน้นทำความเข้าใจชีวิตและความตายในทัศนะของผู้อายุ ในเชิงปรัชญา ที่มีอยู่ค่อนข้างน้อย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องชีวิตและความตายในทัศนะของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง : การวิเคราะห์เชิงปรัชญา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)

1.กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังและยินดีให้ข้อมูลแก่นักวิจัยในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ปทุมธานี และหนองบัวลำภู อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 6 คน ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อตอบแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

2.วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ทราบถึงชีวิตและทัศนะต่อความตายของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง ประกอบด้วย

1) การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Research) งานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ แนวคิดอัตถิภาวะนิยมของฌอง-ปอล ซาร์ตร์ และงานศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุและความตาย

2) การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง โดยมีเครื่องมือในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ประกอบไปด้วยข้อมูลภูมิหลังของผู้สูงอายุ (เพศ อายุ ระดับการศึกษา แหล่งที่มาของรายได้ในแต่ละเดือน และสถานะภาพสมรส) การดำรงชีวิตประจำวัน ทัศนะต่อชีวิต ทัศนะต่อความตายและโลกหน้า เป็นคำถามปลายเปิดที่เน้นให้ผู้สูงอายุได้แสดงทัศนะของตนเองอย่างอิสระ

3. การพิทักษ์สิทธิ

การศึกษานี้ผ่านการพิจารณารับรองการพิทักษ์สิทธิและจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชุดที่ 2 สาขาสังคมศาสตร์ (No.134/2018, Date 12-3-2018) (เป็นการได้รับอนุมัติในโครงการวิจัย

หลักเรื่องการป้องกันและแก้ไขปัญหาการกระทำความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ ซึ่งเครื่องมือการวิจัยในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาย่อยในโครงการหลัก) ทั้งนี้ข้อมูลจากการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุไม่มีการเปิดเผยชื่อ นามสกุล หรือรายละเอียดที่ระบุตัวตนผู้สูงอายุ และบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยชื่อผู้สูงอายุที่ปรากฏในบทความนี้เป็นการใช้นามสมมติทั้งหมด และการนำเสนอกรณีศึกษาเป็นเพียงตัวอย่างกรณีเหตุการณ์เท่านั้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลกระทำโดยการนำผลการวิจัยที่ได้รับมาจำแนกหมวดหมู่ หลังจากนั้นได้อาศัยมโนทัศน์เชิงปรัชญามาเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Data)

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลภูมิหลังของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง

ผู้ให้ข้อมูลมีจำนวนทั้งสิ้น 6 คน มีอายุเฉลี่ย 78.5 ปี เป็นผู้สูงอายุเพศชาย 2 คน และเพศหญิง 4 คน แทบทั้งหมดจบการศึกษาในระดับประถมศึกษา (5 ใน 6 คน) ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์สะท้อนว่าเป็นการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้น (ป.4) มีผู้สูงอายุเพียง 1 คนที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา แหล่งที่มาของรายได้ในแต่ละเดือน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (4 ใน 6 คน) พึ่งพาสวัสดิการพื้นฐานจากรัฐ ไม่ว่าจะเป็นเบี้ยผู้สูงอายุ เบี้ยผู้พิการ และ/หรือบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ ผู้สูงอายุ 1 คนมีแหล่งรายได้เพิ่มเติมจากการทำงานเก็บของเก่าขาย และอีก 1 คน เป็นข้าราชการบำนาญ ส่วนสถานภาพสมรส พบว่าผู้สูงอายุ 4 ใน 6 คนมีสถานภาพสมรสเป็นหม้าย (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลภูมิหลังของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง

นามสมมติ	อายุ (ปี)	ระดับการศึกษา	แหล่งที่มาของรายได้ในแต่ละเดือน	สถานภาพสมรส
1.ปัสดใส	66	ประถมศึกษา	เก็บของเก่าขาย*/เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ 600 บาท	หย่าร้าง
2.ยายดวง	84	ประถมศึกษา	เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ 800 บาท/เบี้ยผู้พิการ 800 บาท	โสด
3.ยายบุญดี	83	ประถมศึกษา	เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ 800 บาท/เบี้ยผู้พิการ 800 บาท	หม้าย
4.ยายอ้อม	86	มัธยมศึกษา	เงินข้าราชการบำนาญ ประมาณ 10,000 กว่าบาท	หม้าย
5.ลุงสันต์	70	ประถมศึกษา	เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ 700 บาท/เบี้ยผู้พิการ 800 บาท	หม้าย
6.ตาสมาน	82	ประถมศึกษา	เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ 800 บาท/บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ 300 บาท	หม้าย

* มีรายได้ประมาณวันละ 200-300 บาท หรือราว 4,000-6,000 บาท/เดือน

2. ชีวิตของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง : การดำรงชีวิตและทัศนคติต่อชีวิต

ผลการศึกษาในประเด็นนี้เป็นการนำเสนอให้เห็นถึงการศึกษาชีวิตของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังทั้ง 6 คน ซึ่งครอบคลุมประเด็นการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ ทัศนคติต่อชีวิต และการดิ้นรนของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง กล่าวคือ

2.1 การดำรงชีวิตของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง

ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุที่ใช้ชีวิตอยู่ตามลำพังจำนวน 5 ใน 6 คน เป็นคนยากจน และต้องใช้ชีวิตท่ามกลางความโดดเดี่ยวไม่สามารถทำงานหาเลี้ยงชีพได้เนื่องจากมีสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล เช่น ยายดวงและยายบุญดีไม่สามารถยืนได้ ยายอ้อมมีปัญหาด้านการเคลื่อนไหว เดินไม่สะดวกเพราะเคย

ประสบอุบัติเหตุ ส่วนตาสันต์มีปัญหาเรื่องการเดิน ซึ่งผู้สูงอายุจำนวน 5 ใน 6 คน ต้องพึ่งพาเงินช่วยเหลือจากรัฐบาล ได้แก่ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เบี้ยผู้พิการ และ บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จัดว่าเป็นผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน (Poverty Line) กล่าวคือเป็นผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือนต่อคนต่ำกว่าเส้นความยากจน ถือว่าเป็นคนยากจนซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่แต่ละประเทศได้กำหนดขึ้น ซึ่งประเทศไทย ในปี 2564 กำหนดเกณฑ์อยู่ที่ 2,803 บาท/คน/เดือน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) มีเพียงผู้สูงอายุจำนวน 1 คนคือ ยายอ้อม ที่ดำรงชีพด้วยเงินบำนาญของตนเอง ผู้วิจัย ขอยกตัวอย่างลักษณะการดำเนินชีวิตบางช่วงเวลาของผู้สูงอายุบางคน ดังนี้

กรณีตาสมานวัย 82 ปีที่ใช้ชีวิตแบบคนไร้บ้านในชุมชน กิจวัตรประจำวัน ตาสมานจะตื่นนอนไม่แน่นอน บางวันก็ตี 5 บางวันก็ 6 โมงเช้า ตื่นมาก็ล้างหน้าล้างตา กินกาแฟ แล้วก็เก็บกวาดดูแลความเรียบร้อยที่ศาลาอเนกประสงค์ ส่วนตอนเย็นเด็ก ๆ จะมาเล่นที่ศาลา (บริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชน) ตนก็ได้ช่วยเป็นหูเป็นตา สอดส่องดูแล ไม่ให้ใครมาทำนอกกลุ่มนอกทางในพื้นที่ดังกล่าว เรื่องอาหารการกิน ตาสมาน หุงข้าวแล้วซื้อแกงมา 1 ถัง ประมาณ 30 บาท ส่วนข้าวสารจะซื้อมาเป็นถัง แกงที่ซื้อมา จะแบ่งกิน 2 มื้อ คือมื้อกลางวันกับมื้อเย็น ส่วนตอนเช้ากินกาแฟและบางทีก็กินบะหมี่ กึ่งสำเร็จรูปห่อละ 6 บาท ทุกวันนี้คุณตาสมานได้รับเงินจากเบี้ยผู้สูงอายุ เดือนละ 800 บาท และได้อาศัยแลกข้าวของที่จำเป็นโดยใช้บัตรสวัสดิการแห่งรัฐอีก 300 บาท แต่เงินที่มีก็ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย ต้องยืมเงินคนรู้จักในละแวกนั้นบ้างในบางครั้ง เมื่อถาม ตาสมานว่าเงินที่ได้เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายหรือไม่ ตาสมานให้ข้อมูลว่า “มันไม่พอหรอกครับ ขอโทษนะครับต้องขอยืมเขากิน ยืมเขาใช้ พอได้เงินผู้สูงอายุก็ให้คืนเขาไป ตอนนั้นก็อยู่ได้ แค่นี้เอง”

อีกกรณีหนึ่งคือยายดวง วัย 84 ปี รายได้หลักทุกวันนี้ คือ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ จำนวน 800 บาท และเบี้ยยังชีพผู้พิการจำนวน 800 บาทเช่นกัน รวมมีรายได้จากเบี้ย ยังชีพทั้ง 2 ประเภทเดือนละ 1,600 บาท ชีวิตประจำวันของยายดวง ยายตื่นประมาณ

ติ 5-6 จากนั้นค่อย ๆ พยุงตัวเองลงบันได เพื่อลงมาหุงหาอาหารด้านล่าง ห้องน้ำก็อยู่ข้างล่างเช่นกัน ยายจะทำกับข้าวกินเองโดยอาศัยซื้อวัตถุดิบจากรถตะกร้าหรือรถจักรยานยนต์ของแม่ค้าที่บรรทุกอาหารและกับข้าวเพื่อเร่ขายไปในหมู่บ้าน ตอนเย็นราว 17.00-18.00 น. ก็พยุงตัวเองขึ้นบ้าน มีคนเคยถามยายดวงเกี่ยวกับกิจวัตรว่า “นอนหยั่งตอนตะเวิน (ตะวัน/พระอาทิตย์) แดง ๆ” หมายความว่า ทำไม่ถึงรีบนอนเร็ว ยายดวงตอบว่า “อยู่ไปก็ไม่ได้ทำอะไร ก็นอนไปจั่งสิ้นแหละ (ก็นอนไปอย่างนั้นแหละ) นอนลงอยู่ในห้องไปเรื่อย ๆ”

2.2 ทักษะที่มีต่อชีวิตของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง

จากการศึกษาทักษะที่มีต่อชีวิตของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง พบว่า ผู้สูงอายุได้มีมุมมองต่อชีวิตของตนเองใน 2 มุมมอง/ทักษะหลัก ได้แก่

1) **ชีวิตวางอยู่บนกฎแห่งกรรม** ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านร้อนผ่านหนาวสารพัดเรื่องราวมา 60- 80 ปี ทำให้ผู้สูงอายุได้ทำความเข้าใจการดำรงอยู่ของตนเอง ซึ่งมีกรณีที่เข้าใจว่าชีวิตนี้เป็นไปตามโชคชะตาที่ถูกกำหนดไว้เป็นต้นว่า ยายบุญดีให้มุมมองว่าชีวิตของตนเองถูกกำหนดมาไว้แล้วให้ไม่มีทายาทสับสกลหากชาติหน้ามีจริงอยากได้ทายาทของตนเอง เพื่อเลี้ยงดูยามแก่เฒ่า สำหรับชาตินี้เมื่อถูกกำหนดมาเช่นนี้ ตนก็ยอมรับ ส่วนยายดวงก็รู้สึกชีวิตของตนเองถูกขีดไว้ให้อยู่คนเดียวแบบไม่มีสามี แม้จะพยายามหาคนมาเลี้ยงดูแบบไม่ต้องพึ่งพาผู้ชาย สุดท้ายลูกสาวบุญธรรมก็ทอดทิ้ง ตนเองก็มองว่าเป็นเรื่องของเวรของกรรมที่ถูกลิขิตไว้ เดียวก็ผ่านพ้นไปเมื่อตนเองสิ้นอายุขัย

2) **ชีวิตคือการดิ้นรน** ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นคนยากจนทำให้ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อมีชีวิตอยู่รอด ดังคำกล่าวของปัสดใสที่ว่า “ชีวิตไม่สิ้น มันก็ต้องดิ้นกันไป”

- ดิ้นรนทำงานหาเลี้ยงชีพ เช่น กรณีของปัสดใสถือเป็นผู้สูงอายุที่ยังพอมิเรียวแรงในการทำงาน จึงทำงานเก็บของเก่าขายได้รายได้ประมาณ 200-300 บาท/วัน หรือราว 5,000-6,000 บาทต่อเดือน

- ดันรณางาน/กิจกรรมที่ทำให้ชีวิตของตนเองมีความหมาย เช่น กรณียายอ้อม ชีวิตหักเหจากอดีตเป็นผู้สูงอายุติดสังคม เป็นแกนนำในการทำงานเพื่อสังคม จนกระทั่งได้รับการยกย่องเป็นผู้สูงอายุดีเด่นระดับจังหวัด แต่ชีวิตต้องพลิกผันเมื่อประสบอุบัติเหตุ จนกระทั่งกลายเป็นผู้สูงอายุที่มีปัญหาในการเคลื่อนไหว ต้องใช้ชีวิตอยู่ในบ้านตามลำพัง เป็นหลัก สิ่งที่ยายอ้อมดันรนเพื่อให้ชีวิตของตนเองมีความหมายคือการหากิจกรรมทำในบ้าน โดยเฉพาะการทำยาสูบสมุนไพรและยาหม่องสมุนไพรจำหน่ายเป็นรายได้ รวมถึงงานประดิษฐ์ต่าง ๆ เพื่อไปจัดแสดงและจำหน่าย เพื่อให้ตนเองยังรู้สึกมีคุณค่าในการใช้ชีวิต หรือกรณีของป้าสดใส ชีวิตปั่นปลายที่ต้องอยู่ตามลำพัง นอกจากทำงานเก็บของเก่าเลี้ยงชีพแล้ว การทำงานเพื่อชุมชนกับกลุ่มแกนนำของชุมชนที่ชักชวนให้ช่วยกันทำงาน เปิดโอกาสให้ป้าสดใสพบความรื่นรมย์ในชีวิต “ทำงานกับคุณปู (แกนนำชุมชน) สนุกจะตาย คุณปูพาไปทำโน่นทำนี่ เราได้เรียนรู้ เราได้เที่ยว ได้อยู่กับเพื่อน ไม่เหงา ให้ฉันทำ ให้ฉันช่วยอะไรฉันยินดีทำให้หมด สนุกดี”

กรณีของตาสมาน เมื่ออยู่ร่วมชายคากับลูกชายไม่ได้ จึงตัดสินใจมาใช้ชีวิตกลางแจ้งในพื้นที่สาธารณะ โดยสร้างเพิงพักอยู่บริเวณศาลากลางบ้านซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนที่มีการตั้งศูนย์ต่าง ๆ ของชุมชนไว้ “อยู่ที่นี่ เมื่อก่อนมันเป็นแหล่งมั่วสุม วัยรุ่นมันชอบมาทำไม่ดีกัน เสพยาบ้าง ส่องยาบ้าง ผมก็ไล่นะ ‘ไปออกไป’ พอมันรู้ว่ามีคนอยู่แถวนี้ หลัง ๆ มามันก็ไม่มาแล้ว ตอนนี้นี่นี่ (พื้นที่สาธารณะของชุมชน) ไม่มีแล้ว ปลอดภัย สะอาดสะอาดขึ้น ตื่นเข้ามาผมก็กวาด ก็ทำสะอาดทุกวัน อยู่อย่างนี้สบายใจ ได้ดูแลของส่วนรวม และไม่ต้องอยู่บ้าน”

การดันรนโดยใช้พุทธศาสนาเป็นที่พึ่ง เป็นการเลือกรับมือกับสถานการณ์ที่เผชิญ โดยใช้ศาสนาเป็นที่พึ่ง เพื่อสร้างความสบายใจในชีวิตปั่นปลาย เช่น กรณีตาสันต์ มักจะไปฟังเทศน์ฟังธรรม และทำความสะอาดที่วัดอยู่เสมอ ๆ เพราะรู้สึกถึงความสบายใจ ไม่ต้องคิดมาก กรณีของตาสมานก็คล้ายคลึงกันที่มักใช้การสวดมนต์เป็นทางออกสู่ความสงบ เงื่อนไขของความเป็นจริง (เช่น ความยากจน การอาศัยอยู่ตามลำพัง

ความสูงอายุ) แม้จะสร้างบริบทของการดำรงอยู่ให้กับเรา แต่บริบทไม่เคยสามารถกำหนดความหมายอย่างตายตัวของการดำรงอยู่ของเราได้ กล่าวคือ เมื่อสำนึกของเราพิจารณาถึงสิ่งที่เราเป็นในโลก ทำให้เห็นช่องว่างระหว่างการเป็นสิ่งเหล่านั้นกับการดำรงอยู่ปรากฏขึ้นมา เราจึงเห็นถึงความล้มเหลวของสิ่งที่เราเป็นเหล่านั้นในการดำรงอยู่ของเรา จนสามารถกำหนดความหมายของการดำรงอยู่ของเราได้ (เบญจบรรพต โพธิ์เกตุ, 2564, น. 157) แต่อย่างไรก็ตามเมื่อมนุษย์ไม่ยอมรับสภาวะหรือบริบทของการดำรงอยู่ตามเงื่อนไขความเป็นจริง ก็ถือเป็นความทุกข์อย่างหนึ่งของมนุษย์ ในนามของมนุษย์ที่เป็นเสรีภาพในการเลือกตามมุมมองของชาร์ตอร์ เห็นว่าจิตของมนุษย์มีแนวโน้มจะไม่สามารถยอมรับสภาวะใดได้นาน ดังนั้นจิตมนุษย์จึงต้องตกอยู่ในวิงวนสภาวะแสวงหาอยู่ตลอดเวลา สำหรับชาร์ตอร์การดิ้นรนของมนุษย์เป็นสภาวะหนึ่งของการมีชีวิตอยู่ในโลก การดิ้นรนจึงเป็นภาพสะท้อนของการหาความหมายแก่ชีวิตที่มีช่องว่างระหว่างการเป็นกับการดำรงอยู่ เป็นการกระทำที่ดีกว่าจะอยู่เปล่า ๆ ให้ชีวิตกลวงไปเรื่อย ๆ การดิ้นรนจึงเป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้ชีวิตเพิ่มขึ้นชั่วคราว (พินิจ รัตนกุล, 2549, น. 57-58)

3. ทักษะที่มีต่อความตายและโลกหน้าของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง

สำหรับชาร์ตอร์นั้นความตายเป็นสภาวะจำกัดของชีวิต เพราะเมื่อตายไปก็จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขการดำรงอยู่ไม่ได้อีกต่อไป เช่นเดียวกับไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอดีตที่จบลงไปแล้ว ความตายจึงเป็นสภาวะที่ทำลายล้างทุกสิ่งให้สิ้นไปแม้กระทั่งตัวเอง เราจึงกังวลเพราะไม่แน่ใจว่าจะถึงจุดจบเมื่อใด และสามารถทำทุกอย่างได้เสร็จตามที่ตั้งใจไว้หรือไม่ อย่างไรก็ตามชาร์ตอร์ไม่แนะนำให้นึกถึงความตายเพราะจะเกิดความท้อแท้หมดอาลัยตายอยากมาแทนที่ โดยเฉพาะคนพิการหรือเป็นไม้ใกล้ฝั่ง แม้ว่าการคิดถึงความตายสำหรับบางคนอาจจะเป็นการสร้างแรงจูงใจให้ทำงานไว้เป็นอนุสรณ์ แต่ชาร์ตอร์ก็เห็นว่าคนที่เป็นกรณีเช่นนี้มีน้อย การนึกถึงความตายจึงมักทำให้ไม่อยากทำอะไรอีกต่อไป เพราะทำไปก็เท่านั้น ไม่มีความหมายอะไรเกิดขึ้น (พินิจ รัตนกุล, 2549, น. 73-74)

อย่างไรก็ตามในการศึกษามุมมองต่อความตายและโลกหน้าของผู้สูงอายุ นักวิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุทั้ง 6 คนด้วยคำถามปลายเปิดด้วยคำถามที่ว่า “ท่านมีมุมมองต่อความตายอย่างไรบ้าง” และ “ท่านมีมุมมองอย่างไรต่อโลกหน้า” ผลการศึกษาแบ่งเป็นสองประเด็นดังที่จะอธิบายต่อไปนี้

3.1 ทศนะต่อความตาย

ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุมองว่าการตายเป็นสังขารแห่งชีวิตที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ และพร้อมที่จะเผชิญหน้าต่อความตายโดยไม่เกิดความรู้สึกหวาดกลัวแต่อย่างใดเนื่องจากได้ใช้ชีวิตมาอย่างยาวนานแล้ว โดยผู้สูงอายุให้ข้อมูลว่า

ยายอิม “ไม่กลัวความตาย อยู่มาจนป่านนี้ คนแวดล้อมตายไปหมดแล้ว รุ่นนี้ผีไม่เอาแล้ว”

ตาสมานให้ข้อมูลว่า “อ้าย.. ตาไม่กลัวความตาย เกิดมาต้องตายทุกคน ไม่ช้าก็เร็วเท่านั้นแหละ”

ป้าสดใสมองความตายว่าเป็นเรื่องธรรมดา ได้ให้ข้อมูลว่า “ตายก็ตาย ทุกวันนี้ไม่กลัวตายเพราะเราทำความดีไว้เยอะ ไม่ได้ทำความชั่วอะไรเลยถ้าเราตาย เราก็ต้องไปอยู่ในที่ที่ดี ๆ”

ยายบุญติ่มองว่าความตายเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นกับทุกคนจึงไม่กลัวความตายเพราะอยู่ในโลกนี้มานานแล้วและพร้อมจากโลกนี้ไปอย่างสงบ ดังที่ได้ให้ข้อมูลว่า “บ่่วนตาย (ไม่กลัวตาย) สบายใจ ถึงเวลาเราก็ต้องไป อยู่มานานแล้ว เวลาไปเข้าเลือด (เต็มเลือด) หมอยังเคยแซวว่า แผลกที่แม่ใหญ่ไม่เคยย่น (กลัว) อะไรเลย”

ตาสันต์เคยกังวลเรื่องความตายจึงร้องขอให้ลูกสาวของตนกลับมาอยู่ด้วยแต่เมื่อได้รับการปฏิเสธจากลูกสาว ปัจจุบันตาสันต์จึงมองความตายเป็นเรื่องที่มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ “ตายก็ตาย ใครก็หนีไม่พ้น”

ยายดวงกล่าวยอมรับถึงความหวั่นเกรงที่ตนเองมีต่อความตายว่า "ย่าน (กลัว) ตายอยู่ แต่เมื่อถึงคราวฮอด (เมื่อถึงเวลา) ยามตาย (ตาย) ก็ต้องตาย (ตาย) ใคร ๆ ก็ต้องตาย"

จากกรณีของผู้สูงอายุที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่ามีผู้สูงอายุที่มองว่าการตายเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต และไม่มีถ้อยคำที่แสดงความรู้สึกหมกมุ่นตายอยาก ดังที่ชาร์ตรให้ข้อเสนอในประเด็นดังกล่าว ทั้งนี้ข้อสังเกตต่อมุมมองของผู้สูงอายุที่รู้สึกหวาดกลัวต่อความตาย อย่างเช่นข้อความที่ว่า "เราทำความดีไว้เยอะ ถ้าเราตาย เราก็ต้องไปอยู่ในที่ที่ดี" ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าคนที่ทำความดีตายแล้วจะได้ไปอยู่ในที่ดี เช่นนี้ก็ไม่มีอะไรต้องกลัว ดังนั้นจึงไม่กลัวตาย ข้อความนี้สะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย มั่นใจกับความตายที่จะมาถึง ซึ่งความมั่นใจนี้สัมพันธ์กับการดำรงอยู่และสิ่งที่ได้กระทำ ซึ่งสิ่งที่ได้กระทำลงไปนั้นจะส่งผลตอบแทนต่อชีวิต ทั้งนี้สำหรับชาร์ตรแล้วอาจมีความเห็นว่าทำไปก็เท่านั้นไม่มีความหมายอะไรเกิดขึ้นเพราะเมื่อตายก็จบ แต่สำหรับผู้สูงอายุในกรณีนี้เชื่อว่าการกระทำนั้นจะส่งผลต่อชีวิตในโลกหน้า อันเป็นมโนทัศน์เกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย และหากอยู่บนพื้นฐานมโนทัศน์ดังกล่าวการกระทำสิ่งต่าง ๆ จึงไม่ไร้ความหมาย เมื่อชีวิตที่ดำรงอยู่นี้ได้ตายลงไปก็ยังไม่จบเพียงชีวิตนี้ และเมื่อทำสิ่งที่ดีผลที่ดีก็จะตอบแทนไม่ชีวิตนี้ก็ชีวิตต่อไปในโลกหน้า จากที่กล่าวมาจึงได้ข้อสังเกตว่าพื้นฐานแนวคิดทางอภิปรัชญาของชาร์ตรอาจกล่าวถึงชีวิตที่ดำรงอยู่ในโลกนี้เท่านั้น ไม่ได้พูดถึงการมีชีวิตหรือการดำรงอยู่ในโลกหน้า ความตายจึงเป็นจุดสิ้นสุดของชีวิต แต่ในทางกลับกันหากอยู่บนพื้นฐานทางอภิปรัชญาที่กล่าวถึงชีวิตและการดำรงอยู่ในโลกหน้า ความตายในชีวิตนี้จึงไม่ใช่จุดสิ้นสุดของชีวิต จากที่กล่าวมามุมมองต่อความตายจึงอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดทางอภิปรัชญาซึ่งมีส่วนในการกำหนดความหมายของการดำรงอยู่ของแต่ละคนด้วย

3.2 ทศนะที่มีต่อโลกหน้าของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง

จินตนาการต่อโลกหน้าของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังทั้ง 6 คน ได้สะท้อนให้เห็นความหวังต่ออนาคตของชีวิตใหม่หลังความตายที่ทุกคนล้วนพิจารณาให้ความหมายในฐานะสัจธรรมแห่งชาติ ที่เป็นเรื่องสามัญที่เป็นธรรมชาติ ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า ภายใต้มุมมองว่าชาติหน้ามีจริง ผู้สูงอายุมีความหวังต่อโลกหน้า ดังนี้

1) ขอยูใน “ครอบครัวที่ดี” เป็นต้นว่า มีลูกที่ดี มีลูกสะใภ้ที่ดี มีลูกของตนเอง ที่จะช่วยดูแลตนเองยามแก่เฒ่า ครอบครัวที่อบอุ่น มีคู่ชีวิตที่พูดคุยกันด้วยความเข้าใจ เป็นคนธรรมะซื่อโม และอยากมีลูก มีครอบครัวที่สามารถสนับสนุนส่งเสริมกัน ช่วยกันสร้างเนื้อสร้างตัว มีความมั่นคงมั่งคั่ง

ป้าสดใส ถ้าชาติหน้ามีจริง ป้าสดใสคิดว่าที่เป็นอยู่อย่างนี้ก็ดีแล้ว “ฉันไม่ชอบจำเจ ต่างคนต่างไปก็ดีแล้ว เอาแค่ลูกกับหลานพอ ไม่เอาสามีแล้ว เวลาทำบุญที่ไร ก็ขอให้ได้เกิดมาพบแค่ลูกกับลูกสะใภ้พอ ฉันรักลูกสะใภ้คนแรก เขาทำกับข้าวไม่เคยขาด ไม่เคยด่าฉันเขาสักคำ ตอนนี้อย่างที่ซลๆ เขาจะมา เราไม่ให้มา ลูกชายบอกแม่สบายดีเดี๋ยวเขาจะรู้ว่า ลูกชายมีเมียใหม่ ฉันก็จำยอม คิดถึงหลานก็ไม่ได้เจอ”

ยายบุญดีอยากเกิดมามีครอบครัว มีลูกสัก 2 คน เพราะอยากมีคนดูแล

ยายดวง หากชาติหน้ามีจริง ยายอยากมีลูกของตัวเอง แต่ยังคง “เคียด” (โกรธ) ผู้ชายอยู่ เพราะคิดว่าชาย “ซี้ตัว” (หลอกหลวง) ไม่เปลี่ยนแปลง อยากมีลูกของตัวเอง แต่ไม่อยาก “เอาผิว” ซึ่งผู้ชาย

ยายอิม “หากชาติหน้ามีจริง ยายก็คาดหวังครอบครัวที่คุยกันรู้เรื่อง ไม่ดุ ธรรมะซื่อโมหน่อยก็ดี และถ้ามีลูกได้ ก็อยากให้ลูกเป็นแบบนั้นเหมือนกัน”

ลุงสันต์อยากมีครอบครัวที่สามารถสนับสนุนส่งเสริมให้สร้างเนื้อสร้างตัวได้ อยากมีสิทธิแบบคนอื่น ในความหมายว่า ครอบครัวที่มีรายได้ ร่ำรวยจะสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้ตามความต้องการ ในขณะที่ครอบครัวของตนเองซึ่งเป็นครอบครัวยากจน การจะทำกิจการใด ๆ ก็ลำบาก เต็มไปด้วยข้อจำกัด “อยากสร้างตัว อยากมีสิทธิเหมือน

คนอื่นเขา ที่เขาอยากทำอะไรก็ได้ตามที่อยากทำ ตอนนี้ใจอยากทำ แต่กำลังไม่พอ
เงินก็ไม่พอ กำลังเรานั้นน้อย ร่างกายก็ไม่สมบูรณ์

2) ขอ “อยู่ในร่มกาสาวพัสตร์” ตามตามแสดงทัศนคติอย่างหนักแน่นว่าหากต้อง
เกิดมาอีกชาติ ตนไม่ขอยุ่งทางโลกแล้ว ไม่อยากมีครอบครัว ขอมุ่งสู่ทางธรรม เพื่อความ
สงบสุขที่แท้จริงในชีวิตของตนเอง

“ก็ขอสาธุ ผมไม่เอาแล้ว ไม่ขอมีครอบครัว เข้าวัดบวชไปเลย ไม่เอาแล้ว
ใจมันมองเห็นแล้ว เพราะอยู่ทุกวันนี้มันไม่เป็นครอบครัว ชาติหน้าไม่เอา ไม่เจอเลยดีกว่า
อยู่ในผ้าเหลืองเลยดีกว่า เราก็คิดว่าตอนนี้ยังอยู่ก็ยังไม่มาดูกัน ตอนตายมาเอาอาหาร
มาให้จะได้กินรีเปล่าก็ไม่รู้”

อภิปรายผลการวิจัย

1. ทัศนคติที่มีต่อชีวิตของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง

ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังมีทัศนคติต่อชีวิตว่า ชีวิตเป็นไปตามกฎแห่งกรรมและ
ชีวิตคือการต่อสู้ ดิ้นรน จากการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังเป็นคนยากจนและ
ต้องเผชิญกับความยากลำบากในการดำเนินชีวิต ทั้งปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาไม่มี
ลูกหลานคอยดูแล ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุมองว่าชีวิตเป็นไปตามกฎแห่งกรรม
ที่จะต้องเกิดมาชดใช้กรรมและยอมรับต่อชะตาชีวิตของตนเอง ขณะเดียวกันชีวิตก็ต้อง
ต่อสู้ดิ้นรนเพื่อการมีชีวิตอยู่รอด ในแง่นี้จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุยอมรับสิ่งที่เป็นแต่ไม่ได้ยอม
จำนนต่อสิ่งที่เข้ามาในอดีต โดยมีการอธิษฐานขอเป็นอีกแบบในชาติหน้า ในแง่นี้อาจกล่าว
ได้ว่าเป็นการกำหนดความหมายของการดำรงอยู่โดยเลือกปฏิเสธสิ่งที่เป็นอย่างนั้นที่มาจาก
อดีตของตนและใกล้จะสิ้นสุดลงในบ้านปลายของชีวิต จากนั้นกำหนดความหมายของ
การดำรงอยู่ขยายออกไปสู่ชีวิตในโลกหน้า อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นสภาวะแสวงหา
และนำไปสู่การกำหนดความหมายของการดำรงอยู่ในอนาคตภายภาคหน้า กรณีที่ผู้สูงอายุ
มีความทุกข์ใจ ก็ไม่จำเป็นต้องจมจ่อมอยู่กับความทุกข์แล้วใช้ชีวิตไปด้วยความทุกข์ใจนั้น

กล่าวคือ เมื่อเกิดความทุกข์ใจและผู้สูงอายุก็ไม่อาจยอมรับสภาวะเช่นนี้ได้ จึงแสวงหาความหมายของการดำรงอยู่ที่ทำให้คลายความทุกข์ใจ โดยการเข้าวัดฟังเทศน์ สวดมนต์ หรือการทำงานอาสาสมัคร ที่ทำให้เกิดความสงบและความสบายใจ ดังตัวอย่างกรณีของ ปาสตไร ตาสมาน และยายอ้อม ไม่ยอมจำนนต่อเงื่อนไขของความเป็นจริงของการเป็นผู้สูงอายุ แต่ก็ยังหากิจกรรมสร้างอาชีพที่ทำได้ในบ้าน บางคนช่วยทำความสะอาดพื้นที่ของชุมชน รวมถึงสอดส่องดูแลความเรียบร้อยในบริเวณนั้น บางคนเก็บของเก่าขายและทำกิจกรรมชุมชน มองว่าได้เรียนรู้ และสนุกมากกว่าเหนื่อย

ในทัศนะของนักปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism) ฌอง-ปอล ซาทร์ มองว่า ชีวิตมนุษย์นั้นดำรงอยู่อย่างว่างเปล่า มนุษย์เป็นเพียงการมีอยู่ และมนุษย์เป็นผู้สร้างสัจตะให้แก่ตนเองภายหลัง มนุษย์เป็นผลผลิตของการกระทำ มนุษย์ใช้เสรีภาพในการสร้างสัจตะให้แก่ตนเองตามที่ตนต้องการจะเป็นได้ ความเป็นมนุษย์นั้นแยกไม่ออกเสรีภาพ เมื่อมนุษย์มีอยู่ เสรีภาพก็มีอยู่ มนุษย์สามารถสร้างความหมายและคุณค่าของชีวิตจากการตัดสินใจของตนเอง (วรรณวิสาข์ ไชยโย, 2562, น. 2255-2556) ในฐานะที่มนุษย์ดำรงอยู่ในโลก มนุษย์รับรู้การมีอยู่ของร่างกายผ่านสำนึกรู้ ในทางกลับกัน เนื้อหามากมายเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของเราปรากฏขึ้นต่อสำนึกรู้ของเราผ่านร่างกายนี้ ซึ่งซาทร์เรียกเนื้อหาที่เราได้รับมาจากโลกว่าเงื่อนไขของความเป็นจริง (Facticity) ในแง่นี้ การดำรงอยู่แบบรูปแบบจึงถูกผูกไว้ผ่านเงื่อนไขของความเป็นจริง เช่น เราอาจตระหนักถึงตัวเราเองว่าเราเป็นผู้สูงอายุ เราดำรงอยู่เพียงลำพัง เราเป็นผู้มีรายได้น้อย หรือ เราเป็นผู้พิการ เป็นต้น (เบญจบรรพต โพธิ์เกตุ, 2564, น. 156) จากสภาวะการดำรงอยู่ในโลก ในกรณีของผู้สูงอายุดังที่กล่าวมา เป็นการบรรยายให้เห็นว่าผู้สูงอายุอยู่อย่างไร หากอธิบายถึงการดำรงอยู่ในโลก มีการขยายความแนวคิดของซาทร์ โดยชวนให้มองเห็นว่าตัวเราถูกโยนเข้าสู่สถานการณ์หนึ่ง อาจเป็นสถานการณ์ที่เราดำรงอยู่ตรงนั้น และได้รับมอบคุณลักษณะแห่งเงื่อนไขของความเป็นจริงชุดหนึ่งต่อตัวเรา แต่คุณลักษณะเชิงข้อเท็จจริงเหล่านี้ในระดับหนึ่งไม่ได้กำหนดอย่างแน่นอนว่าเราจะหาความหมาย

หรือความสำคัญเชิงศีลธรรม และรับพวกมันมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเราอย่างไร พวกมันไม่ได้มาโดยสำเร็จรูปพร้อมผลของความหมายในตัวเอง (Jopling, 1992, p. 114 อ้างถึงใน เบญจบรรพต โพธิ์เกตุ, 2564, น. 157) ตัวอย่างเช่นกรณีของตาสมานที่ไม่ได้พักอาศัยอยู่ในบ้านของตนเอง อาศัยอยู่ในพื้นที่สาธารณะของชุมชน ส่วนยายดวงที่เดินไม่สะดวกจึงต้องค่อย ๆ พยุงตัวเพื่อเคลื่อนไหว และเมื่อเสร็จภารกิจก็เข้าไปห้องนอนตั้งแต่ตอนพระอาทิตย์ยังไม่ตกดิน นี่เป็นการดำรงอยู่ที่ถูกไว้กับเงื่อนไขความเป็นจริง ซึ่งตาสมานกับยายดวงต่างก็ตระหนักรู้เกี่ยวกับการดำรงอยู่ของตนผ่านเงื่อนไขนี้ ซึ่งหากมองจากสายตาของคนทั่วไปอาจมีคำถามรวมถึงการตัดสินใจว่า ทำไมไม่ออกมาอยู่ในที่สาธารณะ ไม่อยู่ที่บ้าน ช่างเป็นชีวิตที่ยากลำบาก หรือทำไมต้องนอนก่อนตะวันตกดิน ทำไมไม่หากิจกรรมอะไรทำ แต่กระนั้นคุณลักษณะของข้อเท็จจริงเหล่านั้นก็ไม่ได้กำหนดความหมายอย่างตายตัวว่าทั้งสองคนจะต้องดำรงอยู่ในรูปแบบใด ทั้งสองคนต่างกำหนดวิถีและความหมายของชีวิตตัวเอง

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ชีวิตและการดำรงอยู่ของผู้สูงอายุในเบื้องต้นจึงผูกไว้กับเงื่อนไขของความเป็นจริง แต่กระนั้นก็ได้เป็นตัวกำหนดรูปแบบการดำเนินชีวิตอย่างตายตัว ผู้สูงอายุได้ตระหนักถึงการดำรงอยู่ของตนผ่านการดำรงอยู่ในโลกและเงื่อนไขความเป็นจริงนั้น ผู้สูงอายุใช้ชีวิตดิ้นรนต่อสภาวะเงื่อนไขของความเป็นจริงของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังนั้น มาจากการทำความเข้าใจและยอมรับสภาวะที่เป็นมากกว่ายอมรับสิ่งที่มันเป็นเหล่านั้น การยอมรับหมายถึงการเลือกในสิ่งที่เคยเป็นและกำลังเป็นอยู่ในตอนนี้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ในขณะที่เดียวกันก็เลือกที่จะไม่ยอมรับ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือไม่ยอมรับสภาวะที่เป็นอยู่ จึงไม่ดำรงอยู่ตามเงื่อนไขของความเป็นจริงเหล่านั้น ผู้สูงอายุจึงเป็นผู้แสวงหาและเลือกกำหนดการดำรงอยู่ที่มีความหมายให้กับตัวเอง แม้ว่าเงื่อนไขของความเป็นจริงจะสร้างบริบทของการดำรงอยู่ให้กับเรา แต่บริบทไม่เคยสามารถกำหนดความหมายอย่างตายตัวของการดำรงอยู่ของเราได้ กล่าวคือ เมื่อสำนึกของเราพิจารณาถึงสิ่งที่เราเป็นในโลก ทำให้เห็นช่องว่างระหว่างการเป็นสิ่งเหล่านั้นกับการดำรงอยู่

ปรากฏขึ้นมา เราจึงเห็นถึงความล้มเหลวของสิ่งที่เราเป็นเหล่านั้นในการดำรงอยู่ของเรา จนสามารถกำหนดความหมายของการดำรงอยู่ของเราได้ (เบญจบรรพต โพธิ์เกตุ, 2564, น. 157) ทั้งนี้ผลการวิจัยสอดคล้องกับการศึกษาในครั้งนี้ที่ได้นำเสนอให้เห็นการเลือกใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ แม้ว่าชีวิตของผู้สูงอายุจะแวดล้อมด้วยสถานการณ์ที่ยากลำบาก ไม่ว่าจะเป็นความยากจนที่ผู้สูงอายุแทบทุกคนเผชิญ (4 ใน 6 คน) เพราะมีรายได้เพียง 600-1,600 บาท/คน/เดือน จากการพึ่งพาเงินสงเคราะห์ซึ่งเป็นสวัสดิการจากรัฐบาล เมื่อเปรียบเทียบกับเส้นความยากจน (ด้านรายได้) ของไทยปี 2564 อยู่ที่ 2,803 บาท/คน/เดือน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) ข้อจำกัดทางกายภาพ อาทิ การเคลื่อนไหวที่เป็นไปอย่างยากลำบาก ส่งผลให้ออกมาใช้ชีวิตนอกบ้านไม่ได้ รวมถึงไม่สามารถทำงานหารายได้ได้ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุในฐานะมนุษย์ผู้เป็นเสรีภาพ ผู้สามารถสร้างความหมายของชีวิตจากการตัดสินใจ เลือกก็ยังคงใช้ชีวิตของตนเองภายใต้ข้อจำกัดนั้น ไม่ว่าจะเป็นการพึ่งพาศาสนาทั้งในแง่ของ หลักธรรมคำสอน เช่น การตระหนักถึงคำสอนเรื่องกรรม การปล่อยวาง และการเดินทางไปยังศาสนสถาน เช่น วัด เพื่อทำบุญ/ทำนุบำรุงศาสนา นอกจากนี้ผลการวิจัย ยังสอดคล้องกับงานศึกษาของจุฑารัตน์ แสงทอง (2557) ว่างานอาสาสมัครที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ใช้ศักยภาพและความสามารถที่ผู้สูงอายุมีในการทำเพื่อผู้อื่นและ/หรือสังคม ถือเป็นพื้นที่อิสระในการแสดงพลังของผู้สูงอายุที่เห็นคุณค่าในตนเองได้อย่างชอบธรรม

2. ทักษะที่มีต่อความตายของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง

ผู้สูงอายุไม่เกรงกลัวความตายเนื่องจากมองว่าความตายเป็นสัจธรรมของชีวิตที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทุกคนต้องเผชิญกับภาวะเกิด แก่ เจ็บ ตาย จากผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุทั้ง 6 คนให้ข้อมูลเกี่ยวกับความตายโดยปราศจากถ้อยคำที่แสดงความรู้สึกหมั่นเศร้าต่อความตาย แม้ว่าจะมีถ้อยคำยอมรับว่ากลัวตายอยู่บ้างแต่ก็เข้าใจอย่างไรเสียความตายก็เป็นสภาวะที่ไม่มีมนุษย์ผู้ใดหลีกเลี่ยงได้พ้น นอกจากนี้มุมมองต่อความตายมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับจินตนาการต่อโลกหน้าของผู้สูงอายุร่วมด้วย ภาวะไม่เกรงกลัวต่อความตายในผู้สูงอายุบางคนมาพร้อมกับความเชื่อมั่นว่าชีวิตในโลกหน้าของตนจะเป็น

ชีวิตที่ดี เนื่องจากในชีวิตนี้ตนได้เลือกทำสิ่งดีให้เกิดขึ้น ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังนับถือพระพุทธศาสนาทำให้ได้รับอิทธิพลความเชื่อในเรื่องโลกหน้า จึงทำให้เกิดการเชื่อมโยงความตายเข้ากับอนาคตในโลกหน้า โดยเชื่อว่าการทำความดีจะส่งผลตอบแทนที่ดีต่อชีวิตต่อไปในภายภาคหน้า อันเป็นมโนทัศน์เกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย และมโนทัศน์เกี่ยวกับชีวิตหลังความตายเช่นนี้ทำให้การกระทำสิ่งต่าง ๆ ไม่ไร้ความหมาย เพราะเมื่อชีวิตที่ดำรงอยู่นี้ได้ตายลงไปก็ยังไม่จบเพียงชีวิตนี้ และเมื่อทำสิ่งที่ดีผลที่ดีก็จะตอบแทนไม่ชีวิตนี้ก็ชีวิตต่อไปในโลกหน้า

มอง-ปอล ชาร์ตร์ เป็นนักอัตถิภาวนิยมสายอเทวนิยม (กิริติ บุญเจือ, 2522) ชาร์ตร์มองว่า มนุษย์เริ่มแรกมีเพียงการมีอยู่ ยังไม่ได้ถูกกำหนดหรือเป็นอะไรทั้งสิ้น แต่มนุษย์เป็นผลผลิตของการกระทำ มนุษย์สร้างธรรมชาติของตน เขาสร้างแก่นสารของเขาเอง เขาเป็นสิ่งที่เขาทำมิใช่เขาทำสิ่งที่เขาเป็น มนุษย์มิใช่อะไรอื่น นอกจากผลผลิตที่เขาสร้างให้แก่ตนเอง ฉะนั้นในเมื่อมนุษย์มีอยู่ก่อน แล้วค่อยสร้างสรรค์แก่นสารของตนเองต่อมาโดยปราศจากแบบแผนสากลของมนุษย์ หรือธรรมชาติของมนุษย์ มากำหนดแล้ว มนุษย์จึงเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ ทั้งนี้ชาร์ตร์เน้น “เสรีภาพในการเลือก” ไม่ใช่ “เสรีภาพของผลสำเร็จของการกระทำ” (วิทย์ วิศทเวทย์, 2537; จินตนา ดำรงเลิศ, 2548) ในมุมมองของชาร์ตร์แม้ว่าความตายคือจุดสิ้นสุดของชีวิต และไม่ได้กล่าวถึงโลกหน้าไว้เป็นการเฉพาะ แต่สำหรับชาร์ตร์ สภาวะอีกอย่างหนึ่งของการมีชีวิตอยู่ในโลก คือ การที่มนุษย์ต้องอยู่ในเวลา มนุษย์มีความพะวงเรื่องเวลาเป็นอย่างมาก เพราะมนุษย์รู้ตัวดีว่าความตายเป็นสภาวะหนึ่งซึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้เพราะมีความทรงจำ (อดีต) การงานที่กำลังกระทำอยู่ (ปัจจุบัน) และความหวัง (อนาคต) ประเด็นปัญหาสำคัญของมนุษย์ คือ มนุษย์จะเชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตเข้าด้วยกันอย่างไร ชีวิตจึงจะมีความหมายและความสุขขึ้นมาได้ สำหรับชาร์ตร์ปัจจุบันเป็นเวลาที่สำคัญที่สุดในชีวิตมนุษย์ แต่อนาคตก็เป็นสิ่งที่ควรเอาใจใส่ เพราะอนาคตได้สะท้อนถึงศักยภาพของมนุษย์ในการสร้างสรรค์ปั้นแต่งชีวิตของตนเอง (พิณิจ รัตนกุล, 2549, น. 67-71)

พื้นฐานแนวคิดทางอภิปรัชญาของชาร์ตเนอร์เน้นความสำคัญของการดำรงอยู่ในโลกนี้เท่านั้น ไม่ได้พูดถึงการมีชีวิตหรือการดำรงอยู่ในโลกหน้า ชาร์ตเนอร์มองว่าแม้ว่าความตายจะเป็นจุดสิ้นสุดของชีวิตและทำให้มนุษย์ไม่มีเสรีภาพในการเลือกใช้ชีวิตได้อีกต่อไป แต่มนุษย์ต้องเลือกกำหนดความหมายของการดำรงอยู่ในขณะที่ยังมีชีวิต ซึ่งการใช้เสรีภาพในการเลือกกำหนดการดำรงอยู่แตกต่างกันไปในแต่ละคนนั่นเนื่องที่ทำให้มนุษย์เห็นคุณค่าและความหมายของการมีชีวิตอยู่ไม่ได้อยู่อย่างสิ้นหวัง อัตถิภาวนิยมมองว่า ชีวิตกับความตายมีความสัมพันธ์กัน ความตายเป็นความจริงของชีวิตที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ความตายคือความหมายของชีวิต (วรรณวิสาข์ ไชโย, 2562, น. 2255-2556)

ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังเชื่อว่ามียุคหน้าและการเวียนว่ายตายเกิดตามกฎแห่งกรรม ซึ่งสะท้อนความหวังของชีวิตของผู้สูงอายุในปัจจุบัน ฉะนั้นความตายจึงไม่ใช่จุดสิ้นสุดของทุกอย่าง หากแต่เป็นเสมือนจุดเริ่มต้นใหม่ด้วยความหวัง อาจเนื่องมาจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่ในสังคมไทยนับถือศาสนาพุทธทำให้ได้รับอิทธิพลความเชื่อทางศาสนาที่มีความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม การเวียนว่ายตายเกิด บาปบุญคุณโทษ มโนทัศน์ทางพุทธปรัชญาในพระไตรปิฎก ได้แสดงความหมายของความตายว่า คือ ความเคลื่อนไหว ของความเคลื่อนไหว ความทำลาย ความอันตรธาน มฤตยูความตาย กาลกิริยา ความแตกแห่งชั้น ความทอดทิ้งซากศพ ความขาดแห่งอินทรีย์ โดยหลังจากความตาย มนุษย์ยังคงมีการเวียนว่ายตายเกิดสังสารวัฏในภพภูมิต่าง ๆ ตามกรรมที่แต่ละคนสั่งสมเอาไว้ (พระมหาธรรมาธิปไตย, 2547, น. 39-40) ทั้งนี้ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของวรรณวิสาข์ ไชโย (2562) ที่ชี้ให้เห็นว่าเมื่อชีวิตของผู้สูงอายุเคลื่อนไหวเข้าสู่ใกล้ความตาย ความมั่นคงทางจิตวิญญาณจากการพึ่งพาศาสนา และการมีความพึงพอใจในชีวิตที่เรียบง่ายของตนเองเป็นการรับรู้ความหมายของชีวิตของผู้สูงอายุ

แม้ว่าทัศนะของชาร์ตเนอร์อาจไม่ได้กล่าวถึงมโนทัศน์เรื่องชีวิตหลังความตาย หรือโลกหน้าไว้อย่างชัดเจน แต่ประเด็นเกี่ยวกับความทรงจำ (อดีต) การงานที่กำลังกระทำอยู่

(ปัจจุบัน) และความหวัง (อนาคต) ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตเข้าด้วยกัน เมื่ออธิบายกับมโนทัศน์เกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย อาจทำให้เห็นว่าชีวิตของมนุษย์ไม่ได้สิ้นสุดที่ชีวิตนี้ ความตายที่เกิดขึ้นในชีวิตปัจจุบัน อาจเปรียบเหมือนการจบเรื่องหนึ่ง หลังจากความตายนั่นก็เกิดเรื่องใหม่หรือชีวิตใหม่ ซึ่งชีวิตใหม่ดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่า เป็นจินตนาการต่อโลกหน้าหรือเป็นการเลือกชีวิตในโลกหน้า ที่มาจากการเชื่อมโยงการเป็นในเงื่อนไขของความเป็นจริงที่เคยเป็นเช่นนั้นและยังคงดำเนินต่อมา เข้ากับการดำรงอยู่ในชีวิตปัจจุบัน จากนั้นจึงพุ่งตัวเองออกแสวงหาไปยังข้างหน้า ในแง่นี้ประเด็นของชาร์ตรดังกล่าวกับมโนทัศน์เกี่ยวกับโลกหน้าจึงทำให้เห็นว่าการดำรงอยู่ไม่ถูกจำกัดจากการเป็นในชีวิตนี้ และมีเสรีภาพในการปั้นแต่งชีวิตที่ต้องการในชีวิตต่อไป

สรุปผลการวิจัย

ในมุมมองที่พิจารณาชีวิตของมนุษย์แบบช่วงชีวิต (Life Course) วัยผู้สูงอายุถือเป็นวัยที่มีความใกล้ชิดกับความตายมากที่สุด แต่อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุก็ได้ใช้ชีวิตแบบไร้ความหวังและรอวันสิ้นอายุขัยเท่านั้น การศึกษาชีวิตและมุมมองต่อความตายของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังในการศึกษาครั้งนี้ สะท้อนให้เห็นว่าชีวิตและการดำรงอยู่ของผู้สูงอายุผูกไว้กับเงื่อนไขของความเป็นจริง เป็นต้นว่า ความยากจน ปัญหาด้านสุขภาพ การขาดผู้ดูแล อย่างไรก็ตามเงื่อนไขของความเป็นจริงไม่ได้เป็นตัวกำหนดรูปแบบการดำเนินชีวิตอย่างตายตัว ผู้สูงอายุในฐานะมนุษย์ผู้มีเสรีภาพได้มีการดิ้นรนต่อสภาวะเงื่อนไขความเป็นจริงของชีวิตและได้เลือกกำหนดทางเดินชีวิตด้วยตนเอง ทักษะที่มีต่อชีวิตของผู้สูงอายุมองว่าชีวิตเป็นไปตามกฎแห่งกรรมและชีวิตต้องต่อสู้ดิ้นรน ผู้สูงอายุเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมและยอมรับชะตากรรมของชีวิตและต่อสู้ดิ้นรนเพื่อมีชีวิตรอด เช่น ดิ้นรนทำงานหาเลี้ยงชีพ ทำงาน/กิจกรรมที่ทำให้ชีวิตของตนเองมีความหมาย ใช้พุทธศาสนาเป็นที่พึ่ง ส่วนทักษะที่มีต่อความตายของผู้สูงอายุมองว่าความตายเป็นสัจธรรมของชีวิตที่ไม่อาจ

หลีกเลี่ยงได้ ทุกคนต้องเผชิญกับภาวะเกิด แก่ เจ็บ ตาย ผู้สูงอายุจึงไม่เกรงกลัวต่อความตายและเชื่อว่าการทำความดีในโลกนี้จะทำให้มีชีวิตที่ดีกว่าในโลกหน้า โลกหน้าจึงเป็นอนาคตที่ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังจินตนาการถึง การปรารถนาครอบครัวที่ดีที่ซึ่งจะมีคนดูแลตนเองในชีวิตบั้นปลาย และชีวิตที่มั่งคั่งร่ำรวย ตลอดจนชีวิตที่เจริญงอกงามในโลกทางธรรม ล้วนเป็นจินตนาการที่เกิดขึ้นบนฐานของความปรารถนาที่จะออกจากโลกปัจจุบันที่เดียวดาย ขาดผู้ดูแล เต็มไปด้วยความยากไร้ และความวุ่นวายในทางโลก

เอกสารอ้างอิง

- กงจิต พุโตปิง. (2555). *ชีวิตในทศนะพุทธปรัชญาเถรวาท* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.อยุธยา.
- กิริติ บุญเจือ. (2522). *ปรัชญาลัทธิอัตถิภาวนิยม*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- จินตนา ดำรงค์เลิศ. (2548). 100 ปี ชาตกาลของชอง-ปอล ซาตร์. *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*. 30(4), 1092-1105. สืบค้นเมื่อ 8 พฤษภาคม 2566, จาก http://legacy.orst.go.th/wp-content/uploads/royin-ebook/260/FileUpload/632_1828.pdf
- จุฬารัตน์ แสงทอง. (2557). ผู้สูงอายุ: การเรียกคืน “คุณค่าในตนเอง” ผ่านบทบาทอาสาสมัคร. *วารสารกึ่งวิชาการรูสมิแล*. 35(2), 81-92. สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2566 จาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/rusamelae/article/download/56190/46882>
- दनัยชัยนันท์ สังขทรัพย์. (2565). ทศนะคติที่มีต่อความตายของผู้สูงอายุที่มารับบริการในคลินิกเสริมความงามในเขตกรุงเทพมหานคร. *วารสารพุทธจิตวิทยา*, 7(1), 46- 53. สืบค้นเมื่อ 8 พฤษภาคม 2566, จาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jbp/article/view/261611>
- นภาพร ขโยวรรณ. (2548). กลุ่มผู้สูงอายุที่เปราะบางในประเทศไทย. *วารสารประชากรศาสตร์*, 21(1), 1-24. สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2566, จาก <http://www.cps.chula.ac.th/newcps/journalnew/myfilepdf/21-1-6-2548.pdf>

- เบญจบรรพต โพธิ์เกตุ. (2564). ว่าด้วยทฤษฎีความรักของชาร์ท. *วารสารรามคำแหง*. 40 (1), 153-178. สืบค้นเมื่อ 3 เมษายน 2566, จาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/huru/article/download/252621/171078/902540>
- ปัทมา ว่าพัฒนางศ์ อุทัยทิพย์ รักจรรยาบรรณ ปราโมทย์ ประสาทกุล เยาวรัตน์ ประปักษ์ ขาม และวิชัย เอกพลากร. (2551). ความแตกต่างของการตายในผู้สูงอายุไทย ตามลักษณะประชากร เศรษฐกิจสังคม และสถานะสุขภาพ. *วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข*. 2(2), 293-304. สืบค้นเมื่อ 8 พฤษภาคม 2566, จาก <https://kb.hsri.or.th/dspace/handle/11228/107?locale-attribute=th>
- ปานทิพย์ ประเสริฐสุข. (2551). *ปรัชญาเอกซิสเตนเซียลลิสต์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ผจงจิต ไกรถาวร รัตนา บุญพา และนพวรรณ เปียชื่อ. (2563). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรู้อีกกลัวตายของผู้สูงอายุโรคเรื้อรังที่อาศัยอยู่ตามลำพังในชุมชน. *รามาริบดีพยาบาลสาร*. 26(3), 325-337. สืบค้นเมื่อ 8 พฤษภาคม 2566, จาก <https://www.rama.mahidol.ac.th/ramanursej/rnj-v26-no3-sep-dec-2020-05>
- พระชาย อภินโนโท. (2562). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเตรียมตัวก่อนตายของผู้สูงอายุในชมรมปฏิบัติธรรม 24 น. จังหวัดปราจีนบุรี. *วารสาร มจรมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*, 5(1), 283-291. สืบค้นเมื่อ 8 พฤษภาคม 2566, จาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/human/article/view/175787/144156>

- พระมหาคมคาย สิริปัญญาสิงห์ทอง พระสุชาติ เชื้อรุ่ง พระมหาไพฑูรย์ นิवास. (2565). ความตายในมุมมอง 4 ศาสนา. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์*. 27(2), 284-302. สืบค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2566, จาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/article/view/258936/177443>
- พระมหาพร ธมฺมธโร. (2547). *มโนทัศน์เกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนา: การศึกษาเชิงวิเคราะห์* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตสาขาพุทธศาสนาและปรัชญา). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย. นครปฐม. สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2566, จาก <http://opac.mbu.ac.th/Record/17092>
- พระมหาสุพร รุกขิตธมฺโม และเบญจมาศ สุวรรณวงศ์. (2563). รูปแบบการพัฒนาจิตของผู้สูงอายุตามแนววิถีพุทธเพื่อเตรียมความพร้อมในการเผชิญความตายอย่างสงบของผู้สูงอายุในจังหวัดนครราชสีมา. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*. 5(12), 272-291. สืบค้นเมื่อ 8 พฤษภาคม 2566, จาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/download/247254/168320/868799>
- พินิจ รัตนกุล. (2549). *ปรัชญาชีวิต ฌอง-ปอล ซาทร์* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สามัญชน.
- พิสิษฐ์ พิริยาพรรณ เวธกา กลิ่นวิชิต พวงทอง อินใจ และสิริลักษณ์ โสมานุสรณ์. (2560). กระบวนทัศน์ของผู้สูงอายุและครอบครัว ในการเตรียมความพร้อมสู่การตายอย่างสงบที่โรงพยาบาล. *วารสารการพยาบาลและการศึกษา*, 10 (2), 1-18. สืบค้นเมื่อ 8 พฤษภาคม 2566, จาก <https://he01.tci-thaijo.org/index.php/JNAE/article/view/122460>
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.). (2561). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2560*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลาคม. สืบค้นเมื่อ 28 มีนาคม 2566, จาก <https://thaitgri.org/?p=38607>

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.). (2563). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2562*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. สืบค้นเมื่อ 28 มีนาคม 2566, จาก <https://thaitgri.org/?wpdmpo=รายงานสถานการณ์ผู้สูงอ-9>

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.). (2563). *เผย สถิติผู้สูงอายุอยู่คนเดียวตามลำพังมากขึ้น แนวแนวทาง “สูงวัยในที่เดิม” เน้น ปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้เป็นมิตรกับทุกคน*. สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2566, จาก <https://thaitgri.org/?p=39256>

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย). (2565). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2564*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. สืบค้นเมื่อ 28 มีนาคม 2566, จาก <https://thaitgri.org/?wpdmpro=รายงานสถานการณ์ผู้สูง-11>

รุ่งนภา เทพภาพ. (2565). *นวัตกรรมทางสังคมรองรับสังคมผู้สูงอายุ: ประสบการณ์ของภาคประชาสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: เดอะ พรินท์ ไอเดีย.

วิทย์ วิศทเวทย์. (2537). *ปรัชญาทั่วไป*. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.

วรัญญา จิตรบรรทัด. (2565). บทบาทของพยาบาลชุมชนในการวางแผนดูแลรักษาตัวเองล่วงหน้าเพื่อการตายดีของผู้สูงอายุ. *วารสารศาสตร์สุขภาพและการศึกษา*, 2(1), 81-92. สืบค้นเมื่อ 8 พฤษภาคม 2566, จาก <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/JHSP/article/view/254613/81-92>

วรเวศม์ สุวรรณระดา. (2559). *ชาญชรา ก้าวสู่สังคมสูงวัยด้วยความรู้และปัญญา*. กรุงเทพฯ: ห.จ.ก.ภาพพิมพ์.

วรรณวิสาข์ ไชโยโย. (2558). *ความหมายของชีวิต*. เชียงใหม่: ดี วัน ดีไซน์.

- วรรณวิสาข์ ไชยโย. (2562). การศึกษาการรับรู้ความหมายของชีวิตกับความตายของ
ผู้สูงอายุในมิติปรัชญา. *วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์*, 4(1), 35-45. สืบค้นเมื่อ
20 มีนาคม 2566, จาก [https://so03.tci-
thaijo.org/index.php/saketreview/article/view/248858](https://so03.tci-thaijo.org/index.php/saketreview/article/view/248858)
- วรรณวิสาข์ ไชยโย. (2563). ทศนคติที่มีต่อความหมายของชีวิตและความตายของวัยรุ่น.
ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 12 ศาสตราจารย์พระราชา และการวิจัยเพื่อ
สร้างสมดุลภาพในชีวิตยุค Disruptive Technology (น. 2553-2560).
นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2566, จาก
[https:// publication.npru.ac.th/bitstream/123456789/963/1/ทศน คติ
ที่มีต่อความหมายของชีวิตกับความตายของวัยรุ่น.pdf](https://publication.npru.ac.th/bitstream/123456789/963/1/ทศนคติที่มีต่อความหมายของชีวิตกับความตายของวัยรุ่น.pdf)
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). *บทสรุปผู้บริหารการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย
พ.ศ. 2564*. สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2566, จาก [https://www.nso.go.th/sites/
2014/DocLib13/ด้านสังคม/สาขาประชากร/ประชากรสูงอายุ/
2564/summary_exclusive_64.pdf](https://www.nso.go.th/sites/2014/DocLib13/ด้านสังคม/สาขาประชากร/ประชากรสูงอายุ/2564/summary_exclusive_64.pdf)
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). *สถิติรายได้และรายจ่ายของครัวเรือน ความยากจน เส้น
ความยากจน (ด้านรายจ่าย) จำแนกรายภาพและจังหวัด พ.ศ. 2555-2564*.
สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2566, จาก [http://statbbi.nso.go.th/staticreport
/page/sector/th/08.aspx](http://statbbi.nso.go.th/staticreport/page/sector/th/08.aspx)
- Phillipson, C. and Baars, J. (2007). “*Social theory and social ageing*”. In *Ageing
in Society*. John Bond, Sheila Peace, Freya Dittmann-Kohli, and
Gerben Westerhof (edited). London: SAGE.

การสัมภาษณ์

ตาสมาน (นามสมมติ). (14 กรกฎาคม 2562). สัมภาษณ์.

ปัสดไธ (นามสมมติ). (14 กรกฎาคม 2562). สัมภาษณ์.

ยายดวง (นามสมมติ). (12 กรกฎาคม 2562). สัมภาษณ์.

ยายบุญดี (นามสมมติ). (11 กรกฎาคม 2562). สัมภาษณ์.

ยายอิม (นามสมมติ). (5 สิงหาคม 2562). สัมภาษณ์.

ลุงสันต์ (นามสมมติ). (12 กรกฎาคม 2562). สัมภาษณ์.